

חיילים ישראלים בבאניאס, מול הכניסה העומדת באתר הישן של הצלבנים

החזרה אל המרחב

ישראל, יבואו מאות אלפי ערבים לראות את ערי המדינה וכפריה. עד כה ידע כל ישראלי כי ארצו שוכנת בלב העולם הערבי. אבל זאת היתה ידיעה תיאורי רפית, שלא התקשרה, איכשהו, עם חיי יומיו. עתה, כתוצאה מן המלחמה, יודע כל ישראלי כי זוהי מציאות פשוטה. מציאות שלא תפוג. מציאות שהיא אחת מעובדות-חיינו — אם נרצה בכך, אם לא.

★★★
המרחב בא אלינו בדמות בעייה פוליטית. מה לעשות בשטחים שנכבשו? על כך נמוש ויכוה. אך תהיה תוצאתו כאשר תהיה, ויוכרע אשר יוכרע — לא נחזור למצב הניתוק של אתמול. יש המבקשים להחזיר את השטחים — תמוי רת הסכסוך ופתיחת הגבולות. יש המבקשים לספחם לישראל — תוך הש"ארת מיליון וחצי ערבים בגבולותיה. יש המבקשים להקים פדרציה בין ישראל ובין מדינה ערבית פלמטינית חדשה. לכל שלושת הפתרונות (ולכל עשרות גוונים הביניים שביניהם) יש מכנה משותף אחד: הם שונים לחלוטין מן המצב שלפני המלחמה. הם ישנו לחלוטין את גוף חיינו, כעם וכיחיי דים.

הם לא יאפשרו עוד את ניתוקה של מדינה יהודית הומוגנית מן המרחב הערבי הסובב אותה. כך או אחרת — המדינה תצטרך להתייחס עם המרחב — במלחמה או בשלום. היא תצטרך להתאים את עצמה למציאות החדשה, שיש בה סיכויים כה מזהירים, וגם סכנות לא-מעטות. מציאות שיכולה להוביל אל שלום בריקוימא, אם הממשלה תהיה די נבונה ונועזת, או לשרי שרת אינסופית של מלחמות מרחביות, אם ישתלטו בנו ההרפתקנים הסרייהאחריות.

★★★
ישראל חזרה אל המרחב. לצמיתות.

איננו יכולים — גם אילו רצינו בכך. כי מלחמה זו, ונצחון זה, החזיר אותנו אל המרחב. בצורה פאראדוקסאלית, זה קרה דווקא באמי צעות כיבוש צבאי. נשארו חבוקים עם המרחב. המרחב בא אלינו — בצורה גיאוגראפית פשוטה. צעד מעבר לגבולנו השתרע, עד את" מוד — הלא-יכולם, התהום, האוקיינוס הריק. עכשיו נפתח הגבול.

המוני ישראל מבקרים בהריגולן, בעמק יריחו, במבואות סואץ. הם עוברים, בצורה בלתי-אמצעית לגמרי, את החוויה המרחבית. הם רואים, כמו עיניהם, כי ישראל אינה אי. שהיא חלק ממרחב גיאוגראפי גדול. הם עומדים במרומו הרמה הסורית, מסתכי לים למטה אל קיבוצי-הספר, ונוכחים לדעת: זהו גוף אחד. לא שניים. הם עומדים על גבעה בשומרון, רואים מרחוק את הים של נתניה, ונוכחים לדעת: זהו ארץ אחת, לא שתיים. הם נוסעים לגדה ונוכחים לדעת, לתמהונם האינסופי — כי תל-אביב רחוקה מפאריס הרבה יותר מכפי שהיא רחוקה מרמאללה. תמונת-העולם משתנה. לא בתיאוריה, אלא בחוויה היומיומית.

לכך תהיה השפעה עמוקה על דמות עמנו. ★★★
המרחב בא אלינו בדמות אנושית. במשך 18 שנה יכול היה האדם הישראלי להיות את חיו, מבלי להיתקל אף בערבי אחד. יתכן שקיבל ספליקה ברחוב דיונגוף מידי מלצר ערבי — אך הוא לא ידע שזהו ערבי. עכשיו חיים מיליון וחצי ערבים תחת הגג הישראלי. כל ישראלי ניתקל בהם על כל צעד ושעל. במפגשי-העמים הגדול בירושלים. בטיוולים בנגה. בתל-אביב ובחיפה. מחר, כאשר יוסרו המחיצות בין הגדה ובין

היו דרושים המישה שבועות כדי שתחדור לתודעת האדם הישראלי מלוא המשמעות של המהפכה שהתחוללה בחייו. חיי המדינה — והיי כל אחד מאזרחיה — יהיו שונים מחר מכפי שהיו עד לפני חודש וחצי. אם ניתן בכלל להגדיר מהפכה עמוקה כזאת בפסוק אחד, הרי הוא זה: ישראל חזרה אל המרחב.

★★★
במשך 18 שנים ניסתה ישראל להפנות את גבה אל המרחב. החרם הערבי הקל על עמדה זו. בישראל עצמה אמנם חי מיעוט ערבי קטן, אך אפשר היה להתעלם מקיומו. בעזרת ה" מימשל הצבאי, ובלעדי. המדינה נראתה כאי בודד בים. לא היה לה כל מגע עם הארצות שמעבר לגבול. הן היו דומות לאוקיינוס. מפעם לפעם ירו מן האוקיינוס הזה — אבל אלה היו רק הפרעות זמניות. בתל-אביב וכי חיפה אפשר היה להתעלם מהן. מבחינה ריגשית ופוליטית, יכלה המדינה לשייך את עצמה אל אירופה. גדל בה דור שלם חדש, שבשכילו טולכרם ורמאללה, רפיה וחברון, יכלו להיות ערים על הירח. הניתוק היה שלם וגמור. היחס לעולם הערבי היה: "שרק יעזבו אותנו במנוחה. יותר לא רוצים מהם."

★★★
אולם המרחב, כמו הכבוד, רודף אחרי מי שרוצה לברוח ממנו. הוא בא אלינו, בחודש מאי, בדמות גייסותיו של נאצר, שהתרכזו בסיני ואיימו על קיומנו. אולי חשב מישהו שאפשר להיפטר מבעיה זו על-ידי מכה צבאית קטנה ומהירה, ולחזור למחרת היום לחיות באי, השוכן בודד. כמו במיבצע-סיני. אז באנו, ראינו, ניצחנו — ושכחנו מכל העניין למחרת היום. אולם זה לא קרה הפעם. באנו. ראינו. ניצחנו. אך איננו יכולים לשכוח.